

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 338.45

ЧУКАЄВА І.К.
ЛЯШЕНКО О.Ф.

Сучасний стан формування мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів у країнах світу та Україні

Предметом дослідження є законодавчі та організаційні аспекти створення мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів в різних країнах світу.

Мета дослідження – оцінити сучасний стан формування мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів в різних країнах світу та Україні.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати работ. У статті дана оцінка сучасного стану формування мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів в закордонних країнах та Україні. Проаналізовано основні проблеми які гальмують створення мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів в Україні.

Галузь застосування результатів. Система наук з розвитку економіки, економіки підприємств, державного управління та нормативно-правового забезпечення розвитку підприємств в нафтовій сфері.

Висновки. Угода про асоціацію з ЄС, членство в Енергетичному Співтоваристві зобов'язують Україну поступово впроваджувати енергетичне законодавство ЄС, яке стосується вимог мінімальних запасів нафти і нафтопродуктів (Директива 2009/119/ЄС). Однак, ці документи вже не відповідають ані реаліям, ані потенціалу відносин Україна – ЄС та вимагають оновлення з урахуванням ситуації, яка склалась на Україні та міжнародного досвіду створення мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів.

Відсутність в Україні мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів негативно вплинула на ситуацію із забезпечення економіки паливо-мастильними матеріалами яка склалась внаслідок повномасштабного вторгнення РФ на Україну.

Ключові слова: міжнародний досвід, мінімальні запаси, нафта та нафтопродукти, сучасний стан.

CHUKAEVA I.K.
LYASHENKO O.F.

The current status of the formation of minimum oil and oil products in countries of the world and Ukraine

The subject of the research is the legislative and organizational aspects of creating minimum

reserves of oil and oil products in different countries of the world.

The purpose of the study is to assess the current state of formation of minimum reserves of oil and oil products in various countries of the world and Ukraine.

Methods of research. The work uses the dialectical method of scientific knowledge, the comparative method, and the method of summarizing data.

Robot results. The article provides an assessment of the current state of creation of minimum reserves of oil and oil products in foreign countries and Ukraine. The main problems hindering the creation of minimum oil reserves in Ukraine are analyzed.

Results of the work. The system of sciences on the development of the economy, the economy of enterprises, state administration and regulatory legal support for the development of enterprises in the oil sector.

Conclusions. The Association Agreement with the EU, membership in the Energy Community obligates the gradual implementation of EU energy legislation, which concerns the requirements of minimum reserves of oil and petroleum products (Directive 2009/119/EC).

Application of results. The article provides an assessment of the current state of creation of minimum reserves of oil and oil products in foreign countries and Ukraine. The main problems hindering the creation of minimum oil reserves in Ukraine are analyzed.

Field of application of results. The system of sciences on the development of the economy, the economy of enterprises, state administration and regulatory legal support for the development of enterprises in the oil sector.

Conclusions. The Association Agreement with the EU, membership in the Energy Community obligates the gradual implementation of EU energy legislation, which concerns the requirements of minimum reserves of oil and petroleum products (Directive 2009/119/EC).

However, these documents no longer correspond to either the realities or the potential of Ukraine–EU relations and require updating taking into account the situation in Ukraine and the international experience of creating minimum reserves of oil and oil products.

The lack of minimum reserves of oil and oil products in Ukraine negatively affected the situation with the provision of fuel and lubricants to the economy, which developed as a result of the full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine.

Key words: international experience, minimum reserves, oil and oil products, current state.

Постановка проблеми. Ідея країн-імпортерів нафти про необхідність створення власних стратегічних нафтових резервів сформувалася в ситуації виникнення та посилення ролі ОПЕК на світовому нафтовому ринку та нафтових криз 1970-х років.

У 1968 р. було започатковане створення нафтових резервів країн ЄС, у 1973 р., після розгортання однієї з найкрупніших нафтових криз, країни-члени ОЕСР заснували МЕА, на яке було покладене завдання формування єдиних підходів до створення та використання країнами-членами нафтових резервів.

Таким чином, сьогодні у світі діють дві крупні системи колективної енергетичної безпеки з використанням механізму резервування нафти та нафтопродуктів – система нафтових резервів країн-членів ЄС та країн-членів МЕА.

Україна вже 18 років намагається сформувати свої мінімальні запаси нафти та нафтопродуктів. Однак, Секретаріат Енергетичного Співтовариства оцінив у 2020 р. виконання Україною вимог Директиви 2009/119/ЄС стосовно створення МЗНН у 10%, що є вкрай незадовільним в абсолютних показниках.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

До вітчизняних досліджень з проблем розвитку нафтогазового сектору України відносяться праці Лапко О.О., Ковалко О.М., Бурлаки Г.Г. та ін. У той же час, у зв'язку з ситуацією що склалася на ринку нафтопродуктів України через повномасштабне вторгнення РФ, необхідно проаналізувати сучасний стан створення мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів та міжнародний досвід створення цих запасів за метою застосування його в Україні.

Мета статті проаналізувати сучасний стан формування мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів в різних країнах світу та визначити основні проблеми які гальмують цей процес в Україні.

Виклад основного матеріал. Нафтові резерви в країнах ЄС. Сьогодні всі країни-члени ЄС мають зобов'язання зі створення та підтримання нафтових резервів (резервні зобов'язання), встановлені директивами Ради, що визначають результат, якого необхідно досягти у встановлені терміни. За національними урядами залишається право вибору способів виконання резервних зобов'язань. Директиви, як зазначалося вище, встановлюють вимоги мінімального обсягу нафтових резервів, проте кожна країна може формувати резерви більшого обсягу.

Виходячи з положень директив, стратегічні нафтові резерви ЄС мають забезпечувати:

- підвищення надійності поставок сирової нафти та нафтопродуктів;
- пропагування принципу солідарності між членами ЄС у разі настання енергетичної кризи через застосування наперед визначених заходів і механізмів, які повинні забезпечувати узгодженість дій;
- управління надійністю поставок через застосування належних механізмів, спрямованих на подолання наслідків фізичного припинення поставок енергії;
- забезпечення стабільності нафтового ринку в разі переривань поставок і відновлення його належного функціонування.

Нормативно-правове регулювання створення нафтових резервів в країнах ЄС. Головними правовими актами ЄС, які встановлюють резервні зобов'язання країн-членів, є три директиви Ради ЄС, прийняті протягом грудня 1968р. – грудня 1998р.:

- Council Directive 68/414/EEC of 20 December 1968 imposing an obligation on Member States of the EC to maintain minimum stocks of crude oil and/or petroleum products [1];
- Council Directive 73/238/EEC of 24 July 1973 on measures to mitigate the effects of difficulties in the supply of crude oil and petroleum products [2];
- Council Directive 98/93/EC of 14 December 1998 amending Directive 68/414/EEC imposing an obligation on Member States of the EEC to maintain minimum stocks of crude oil and/or petroleum products [3].

У липні 2006р. була прийнята Директива Ради 2006/67/ЄС, яка є кодифікованою версією попередніх трьох директив [4].

Директива містить узгоджені і впорядковані положення всіх попередніх директив. Очевидно, необхідність її прийняття була зумовлена складністю інтерпретації численних чинних правових актів, які часто змінювали положення один одного, що ускладнювало їх застосування.

До важливих актів у сфері резервних зобов'язань країн ЄС можна віднести також прийняте в листопаді 1977р. рішення Ради 77/706/ЄЕС про визначення завдань Співтовариства із скорочення споживання первинних джерел енергії в разі виникнення труднощів у постачанні нафти та нафтопродуктів [5].

Зазначені нормативно-правові акти зобов'язали країни-члени ЄС, насамперед, прийняти закони або інші нормативно-правові акти, які б забезпечили створення та постійне функціонування національних нафтових резервів, а також – створити або вповноважити компетентні органи для вжиття заходів у разі виникнення ситуації, за якої правомірним є використання резервів, та встановили повноваження таких органів.

«Резервні» директиви встановили також для країн-членів ЄС обсяги і структуру мінімальних нафтових резервів, їх призначення, базу для розрахунку обсягу резервів, запровадили процедури звітності, консультацій, прийняття рішень з приводу використання резервів, врегулювали зберігання резервів (лише в частині зберігання резервів однієї країни-члена ЄС на території іншої).

Усі інші питання, не врегульовані названими нормативно-правовими актами ЄС (наприклад, способи формування нафтових резервів та технічних і технологічних умов їх зберігання), віднесені до компетенції національних урядів і законодавств.

Це підтверджується наступним прийняттям Радою ЄС Рішення 77/706/ЄС, відповідно до якого, в разі виникнення труднощів з постачанням нафти та нафтопродуктів, ЄС отримала право за ініціативою країни-члена або самостійно встановлювати завдання скорочення споживання нафтопродуктів у Співтоваристві в розмірі 10% звичайного рівня споживання. Якщо ситуація вимагає запровадження обмеження споживання нафтопродуктів у розмірі, що перевищує 10%, то ЄС повинна винести це питання на розгляд Ради. Важливо відзначити, що відповідно

до рішення ЄС країни-члени зобов'язані негайно вжити заходів зі скорочення власного споживання нафтопродуктів з моменту отримання такого рішення. Таким чином, була істотно посилена роль ЄС у сфері функціонування резервів нафти та нафтопродуктів.

Стан виконання країнами-членами ЄС резервних зобов'язань. Країни-члени ЄС за станом нафтових резервів можна поділити на дві групи. Перша – країни, які на звітну дату зобов'язані сформувати резерви у повній відповідності з вимогами Директиви, друга – країни, які отримали відстрочку у формуванні резервів, з огляду на їх недавній вступ до ЄС. Необхідно підкреслити, що 90-денне зобов'язання виконане всіма країнами першої групи, причому запаси більшості країн значно перевищують вимоги Директиви 98/93/ЄС. Загальний обсяг нафтових резервів першої групи країн забезпечує їх споживання протягом 123 днів, що майже на 37% більше від необхідного рівня.

Що стосується нових членів ЄС, то більшість із них або виконали зобов'язання, або близькі до його виконання. Найбільші проблеми з формуванням резервів мали Болгарія, Естонія і Латвія – що можна пояснити як нетривалою дією резервних зобов'язань для цих країн, так і їх майже повною залежністю від зовнішніх поставок нафти. Однак, у цілому нафтові резерви групи нових членів ЄС забезпечують їх споживання протягом 78 днів, що лише на 13% менше вимог європейського законодавства.

У глобальному масштабі координатором енергетичної політики, зокрема створення нафтових резервів, стало Міжнародне енергетичне агентство (МЕА). Члени МЕА (США, країни Європи, Японія, Австралія та ін) зобов'язалися підтримувати обсяг резервів нафти на рівні, еквівалентному обсягу імпорту (споживання протягом 90 днів).

Інституційне забезпечення. Правові засади діяльності МЕА визначають Міжнародна енергетична програма-угода 1974 р., Програма довгострокового співробітництва МЕА 1976 р. та документ «Спільні цілі», схвалений на зустрічі міністрів енергетики країн-учасниць МЕА у червні 1993р.

Зобов'язання країн-членів МЕА:

- підтримувати нафтові резерви в обсязі, еквівалентному не менш ніж 90-денний загальний імпорт нафти (лише для країн імпортерів);
- розробити програми заходів обмеження попиту і зменшення національного споживання нафти;

– брати участь у розподілі нафти між членами МЕА в разі істотного обмеження постачання.

Сучасний стан формування нафтових резервів в Україні.

Створення мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів для України – один з важливих елементів енергетичної незалежності, адже передбачає формування мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів до 90 днів на потреби держави при виникненні непередбачуваних ситуацій.

Однак, створення мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів обмежується та ускладнюється низкою негативних внутрішніх факторів.

Основним негативним фактором є відсутність нормативно-правового законодавства щодо створення мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів.

Відповідно до постанови КМУ №1106 Держрезерв є головним виконавцем у розробленні:

- моделі формування мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів;
- законопроекту про МЗНН;
- плану дій введення в обіг екстрених резервів у разі значного порушення постачання нафти.

Процес формування мінімальних запасів нафти і нафтопродуктів ініціювалося не раз. Однак відповідні нормативні документи встановлювали нереальні терміни їх формування та не передбачали виділення коштів на їх реалізацію.

Зокрема, Меморандум між Україною та Європейським Союзом про порозуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі від 01.12.2005 р. передбачає положення про надання допомоги Україні в реалізації її національної стратегії безпеки поставок нафти. Відзначається, що сторони зобов'язуються розпочати спільну роботу з метою розробки системи управління українськими стратегічними запасами нафти з урахуванням практики ЄС (підпункт «h» п.3.4).

З метою реалізації положень зазначеного Меморандуму Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.12.2009 р. було затверджено Концепцію створення в Україні мінімальних запасів нафти і нафтопродуктів на період до 2020 року, яка не була реалізована через відсутність необхідних ресурсів.

17 травня 2016 року голова Державного агентства резерву України Вадим Мосійчук повідомив про підготовку плану імплементації Європейської директиви 2009/119/ЄС щодо

формування стабілізаційного запасу нафти і нафтопродуктів.

Метою розробки плану імплементації було розв'язання проблем довкола створення в Україні системи мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів та управління нею, яка б діяла відповідно до Директиви 2009/119/ЄС стосовно накладання на держав-членів ЄС зобов'язання щодо підтримки мінімальних запасів нафти та/або нафтопродуктів.

27 листопада 2017 року Голова Держрезерву України на 9 Нафтовому форумі Енергетичного Співтовариства у столиці Сербії Белграді презентував модель формування та фінансування мінімальних запасів нафти (МЗНН) в Україні відповідно до Директиви 2009/119/ЄС. Обрана модель МЗНН була підтримана членами Європейського Енергетичного Співтовариства. Наступним кроком було винесення її на розгляд та затвердження Кабінету Міністрів України.

Відповідно до плану імплементації Європейської директиви 2009/119/ЄС щодо формування стабілізаційного запасу нафти і нафтопродуктів Державне агентство резерву України 26.07.2018 р. презентувало перший варіант законопроекту про мінімальні запаси нафти і нафтопродуктів. В рамках презентації була представлена модель створення запасів нафти і нафтопродуктів [6].

На разі, Модель і досі знаходиться на розгляді у відповідних Міністерств. Паралельно з процесом затвердження КМУ моделі формування МЗНН, йде й робота щодо написання проекту ЗУ «Про мінімальні запаси нафти та нафтопродуктів» з подальшим його прийняттям ВРУ.

Таким чином, попри певні здобутки, Україна досі не наблизилася до створення нафтових резервів, хоча відповідну роботу було розпочато ще до набуття членства нашої країни в Енергетичному Співтоваристві.

Висновки

Для забезпечення впровадження Директиви 2009/119 / ЄС, необхідно оновити та доповнити регулювання чинного законодавства в частині, регулювання організаційно-економічних засад формування та управління МЗНН:

– розробити та прийняти Закон України «Про мінімальні запаси нафти і нафтопродуктів» та План дій введення в обіг екстрених і спеціальних резервів;

– внести зміни до Бюджетного кодексу України в частині включення МЗНН;

– внести зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення стосовно відповідальності за невиконання вимог законодавства про МЗНН;

– привести нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України у відповідність до Закону України «Про мінімальні запаси нафти і нафтопродуктів».

Список використаних джерел

1. Council Directive 68/414/EEC of 20 December 1968 imposing an obligation on Member States of the EC to maintain minimum stocks of crude oil and/or petroleum products // Official Journal L 308, 23.12.1968, p.0014–0016

2. Council Directive 73/238/EEC of 24 July 1973 on measures to mitigate the effects of difficulties in the supply of crude oil and petroleum products; // Official Journal L 228, 16.08.1973, p.1–2.

3. Council Directive 98/93/EC of 14 December 1998 amending Directive 68/414/EEC imposing an obligation on Member States of the EEC to maintain minimum stocks of crude oil and/or petroleum products. – Official Journal L 358, 31.12.1998, p.100–104.

4. Council Directive 2006/67/EC of 24 July 2006 imposing an obligation on Member States to maintain minimum stocks of crude oil and/or petroleum products (Codified version). – Official Journal L 217, 08.08.2006, p.8–15

5. Council Decision 77/706/EEC of November 1977 on the setting of a Community target for a reduction in the consumption of primary sources of energy in the event of difficulties in the supply of crude oil and petroleum products. – Official Journal L 183, 19.07.1979, p.1.

6. Чукаєва І.К. Проблеми формування в Україні мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів. Міжнародний журнал інноваційних технологій в економіці. №7(19) 2018. <https://rsglobal.pl/index.php/ijite/article/view/780> index.php/ijite/article/view/780 (дата доступу 10.07.22)

References

1. Direktiva Soveta 68/414/YEYES ot 20 dekabrya 1968 g., nalagayushchaya na gosudarstva-chleny YES obyazatel'stvo podderzhiyat' minimal'nyye zapasy syroy nefti i/ili nefteproduktov // Ofitsial'nyy zhurnal L 308, 23.12.1968, str.0014–0016

2. Direktiva Soveta 73/238/YEYES ot 24 iyulya 1973 g. o merakh po smyagcheniyu posledstviy za-

trudneniy s postavkami syroy nefi i nefteproduktov; // Ofitsial'nyy zhurnal L 228, 16.08.1973, s.1–2.

3. Direktiva Soveta 98/93/YEES ot 14 dekabrya 1998 g., vnosyashchaya popravki v Direktivu 68/414/YEES, nalagayushchaya na gosudarstva–chleny YEES obyazannost' podderzivat' minimal'nyye zapasy syroy nefi i/ili nefteproduktov. – Ofitsial'nyy zhurnal L 358, 31.12.1998, s.100–104.

4. Direktiva Soveta 2006/67/EC ot 24 iyulya 2006 g., nalagayushchaya na gosudarstva–chleny obyazatel'stvo podderzivat' minimal'nyye zapasy syroy nefi i/ili nefteproduktov (kodifitsirovannaya versiya). – Ofitsial'nyy zhurnal L 217, 08.08.2006, s.8–15

5. Resheniye Soveta 77/706/YEYES ot noyabrya 1977 g. ob ustanovlenii tseli Soobshchestva po sokrashcheniyu potrebleniya pervichnykh istochnikov energii v sluchaye zatrudneniy s postavkami syroy nefi i nefteproduktov. – Ofitsial'nyy zhurnal L 183, 19.07.1979, str.1.

6. Chukayeva I.K. Problemy formirovaniya na Ukraine minimal'nykh zapasov nefi i nefteproduktov. Mezhdunarodnyy zhurnal'chik innovatsionnykh tekhnologiy v ekonomike. №7(19) 2018. <https://rsglobal.pl/index.php/ijite/article/view/780> index.php/ijite/article/view/780 (data dostupa 10.07.22)

Дані про авторів

Чукаєва Ірина Костянтинівна,

д.е.н., ст.н.с., головний науковий співробітник відділу розвитку виробничої інфраструктури ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

e-mail: irchukaeva@gmail.com

Ляшенко Ольга Федорівна,

к.е.н., ст.н.с., провідний науковий співробітник відділу розвитку виробничої інфраструктури ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

e-mail: otarnak@ukr.net

Data about the authors

Irina Chukaeva,

Ph.D., Ph.D., Ph.D., Chief Scientific Officer of the Industrial Infrastructure Development Department of the Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine

e-mail: irchukaeva@gmail.com

Olga Lyashenko,

Ph.D., Ph.D., Ph.D., leading researcher of the Industrial Infrastructure Development Department of the State University «Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine»

e-mail: otarnak@ukr.net

УДК 330.341:330.42:005.311.121:004.9–047.44–021.463(477)

КОЛОДІЙЧУК А.В.

Статистичні методи оцінки взаємозв'язку процесів інформатизації і розвитку економічного потенціалу України

Предметом дослідження є статистичні методи оцінки взаємозв'язку процесів інформатизації й розвитку економічного потенціалу України.

Метою дослідження є виявити статистичні закономірності взаємозв'язку процесів інформатизації й розвитку економічного потенціалу України.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, статистичний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті запропоновано алгоритм оцінювання потенціалу розвитку інформаційно–комунікаційних технологій та їхньої інтеграції в економічну систему України. Крім того, запропоновано статистичну модель оцінки економічного потенціалу ІКТ на макроекономічному рівні. У рамках цієї моделі визначено щільність кореляційного зв'язку, відсутність автокореляції, досліджено модель на адекватність і статистичну значущість.

Висновки. Результатами проведеного дослідження стали наступні висновки. На основі застосованої статистично–макроекономічної моделі запропоновані шляхи активізації економічного потенціалу на основі ІКТ. Інструментарієм митно–тарифного регулювання можна було б активно стимулювати зарубіжних ІКТ–виробників, які прагнуть закріпитися на українському ринку, до розміщення своїх виробничих потужностей, вкладення прямих інвестицій і формування нових робочих місць для кваліфікованих вітчизняних ІТ–фахівців. Все це потребує енергійних заходів у сфері державної інформаційної політики, яка повинна бути переорієнтована з обслуговуючої на захисну,